

УДК 37.018

Олексенко Вячеслав Михайлович, доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки, психології та мовної підготовки, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, м. Харків

САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗА ІННОВАЦІЙНОЮ ТЕХНОЛОГІЄЮ

Анотація

Актуальність матеріалу, викладеного в статті, обумовлена нагальними потребами суспільства у забезпеченні високої якості освіти і підготовки висококваліфікованих фахівців. Розкрито способи формування самоактуалізації майбутніх фахівців інженерних спеціальностей за студактивною педагогічною технологією. Встановлено, що такий процес набуває практично зорієнтованого характеру і здійснюється з урахуванням співвідношення внутрішніх інтенцій людини й умов, у яких вона здобуває фах. Виявлено основні прийоми викладача для формування самоактуалізації особистості. Аспекти технологічного процесу, розглянуті в статті, визначають напрями подальшого дослідження формування самоактуалізації школярів та майбутніх фахівців будь-яких спеціальностей.

Ключові слова: самоактуалізація, студактивна технологія, фахівець, інженерна спеціальність.

Тема дослідження актуалізується проблемою підвищення якості підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ шляхом упровадження в едукативний процес інноваційних технологій. Об'єктивна потреба суспільства в забезпеченні високої якості освіти, підприємств України у висококваліфікованих фахівцях забезпечують **зв'язок проблеми** з практичними і теоретичними завданнями вищої школи.

Проведений **аналіз останніх науково-педагогічних публікацій** дозволив дійти висновку, що проблему поліпшення викладання у закладах вищої освіти досліджували В. П. Андрущенко, В. Ю. Биков, В. І. Євдокимов, І. А. Зязюн, О. Е. Коваленко, В. Г. Кремень, Н. Г. Ничкало, І. Ф. Прокопенко та інші. Учені розглядають на різних рівнях ефективну взаємодію особистостей у професійній

підготовці, аналізують її освітні та виховні можливості, пов'язують педагогічні й інформаційні технології з умовами, за яких ці можливості можуть бути реалізовані, наголошують на важливості самоактуалізації, саморозвитку й самовиховання майбутніх фахівців. «Якщо освіта спрямовуватиме людину до усвідомлення своїх вищих потреб, до актуалізації їх, якщо вона сприятиме самоактуалізації людини, то дуже швидко ми зможемо спостерігати розквіт цивілізації нового типу» [1, с. 207].

К. Гольдинштейн запропонував термін «само актуалізація», який тлумачився, як основний мотив організму, спрямований на задоволення його основних потреб. Формування самоактуалізації входить своїм корінням в античний світ. Відкриття Сократом формули «Пізнай себе» має безпосереднє відношення до вчення про самовдосконалення особистості, яке ґрунтується на самодослідженні. Ідеї про можливість розвитку людини до найдосконаліших форм зустрічаємо в Аристотеля, І. Канта, А. Дістерверга та інших. Теорія самоактуалізації набула поширення приблизно 40 років тому і вийшла за межі психології завдяки працям А. Маслоу та К. Роджерса. А. Маслоу розглядав людину як унікальну, цілісну, відкритую, саморозвиваючу систему та розробив ієрархічну модель мотивації, у якій фундаментальні потреби розміщені на п'яти рівнях. К. Роджерс бачив у цьому феномені тенденцію, спрямовану на розкриття наявних можливостей, вважаючи, що людина від природи наділена необхідними для самореалізації властивостями. Учений виявив відмінності між актуалізуючою тенденцією організму і тенденцією до самоактуалізації на основі потреб у позитивному ставленні й самоставленні. Акцентована увага на тому, що будь-яка потреба, як стан дефіциту мотивує людину до його заповнення. І. М. Предборська вважає, що самоактуалізація в освітньому процесі може здійснюватись, коли гомоінтентність домінує над соціоінтентністю [2, 3, 4].

Важливі для подальшого нашого дослідження характерні ознаки самоактуалізованих людей, серед яких: більш адекватне сприйняття реальності; прийняття себе й інших такими, як вони є; безпосередність, простота і природність; автономність, незалежність від культури й оточення, що виявляється у самодостатності та свободі їх дій і вчинків; глибокі міжособистісні стосунки з іншими самоактуалізованими людьми; демократичний характер; повага до людей; готовність до постійного навчання [3].

У педагогічній літературі не існує технології формування самоактуалізації майбутніх фахівців. Поза межами досліджень і публікацій з порушеної проблеми лишається непоміченим глибокий зв'язок між самоактуалізацією студентів і спілкуванням. Необхідність саме такого дослідження пов'язана з низкою обставин, зокрема з тим, що в організації усної взаємодії викладачів і студентів приховані резерви підвищення якості всієї педагогічної роботи, а деякі педагоги-початківці недостатньо орієнтовані в організації такої діяльності, яка сприяє самоактуалізації.

Мета статті – розкрити способи формування самоактуалізації майбутніх фахівців інженерних спеціальностей за студактивною педагогічною технологією.

Самоактуалізація – властивість особистості, яка виявляється в її прагненні до якнайповнішої самореалізації і самовдосконалення, бажанні бути тим, ким вона може бути [3].

Здійснений теоретичний аналіз процесу підготовки майбутніх фахівців дозволив з'ясувати, що серед проблем педагогіки вищої школи першочерговою є розробка і впровадження єдиної програми психолого-педагогічної підтримки вищої школи, формування особистості майбутнього фахівця, який має гуманістичний світогляд, за провідного значення самостійної діяльності студента відповідно до нових досягнень науки і техніки. Наші дослідження, з огляду на цю проблему, підкреслюють необхідність спрямування освіти на особистість у повноті її природного і суспільно-індивідуального буття, зокрема на самоактуалізацію і приділення особливої уваги спілкуванню. Період навчання у вищому закладі – це не тільки етап професійного становлення особистості, а й водночас період формування фахівця, який володіє і прагне реалізувати людські фундаментальні цінності. Студент повинен працювати, бо іншого шляху одержання вищої освіти немає. Друзі і помічники студента – це підручники, дистанційні курси і викладачі, що сприяють динаміці цінних орієнтацій студентської молоді, орієнтації в конкурентному середовищі. Навіть за дистанційного навчання спілкування можна з успіхом використовувати для формування самоактуалізації.

Реалізація інноваційних технологій у підготовці майбутніх фахівців інженерних спеціальностей за дистанційною формою має ґрунтуватись на використанні дистанційних курсів. До таких технологій належить студактивна, яка створювалась для підготовки саме майбутніх інженерів.

Встановлено, що за студактивною технологією викладання теоретично-практичного матеріалу в дистанційному курсі має бути різнорівневим, до того ж таким, щоб студенти цього факту не усвідомлювали; комунікація реалізується ефективно в синхронному режимі на дискусіях, семінарських й індивідуальних заняттях, в асинхронному режимі – під час самостійного вивчення навчального матеріалу дистанційного курсу, як в синхронному, так і асинхронному режимах – лекціях, практичних заняттях і консультаціях. Виконання проектних завдань у процесі дистанційного навчання здійснюється студентами самостійно з наданням можливості консультування. Комунікація під час практичної підготовки майбутніх фахівців інженерних спеціальностей переважно вербальна. Якщо комунікація направлена не тільки на контроль знань і вмінь студентів, а й на діагностику їхньої діяльності, то це захоплює майбутнього інженера думкою про перспективу завтрашнього дня, стимулює до самостійної роботи з метою самовдосконалення [5, 6].

З'ясовано, що технологічний процес за студактивною педагогічною технологією спрямовується так, щоб майбутні фахівці інженерних спеціальностей знаходились в атмосфері дружньої взаємодії з одногрупниками, свідомо і глибоко повірили в своє індивідуальне, неповторне призначення, перманентно відчували свої здібності, життєві переваги й мотиви поведінки, цілеспрямовано докладали зусиль, необхідних для повної самореалізації. Створюються реальні умови, котрі стимулюють процеси самопізнання, цілепокладання, самореалізації, самовдосконалення, проектування перспектив індивідуальної життєдіяльності.

Отже, за студактивною технологією теоретична за своєю суттю проблема самоактуалізації особистості носить практично зорієнтований характер.

Аналіз досвіду роботи дозволяє дійти висновку, що духовний зв'язок між викладачем і студентом виникає тільки за умов, коли

по-перше, викладач працює над своїм розвитком і вдосконаленням;

по-друге, діяльність викладача забезпечує самореалізацію, самоствердження, самовдосконалення, соціалізацію особистості, як громадянина;

по-третє, діяльність проектується на майбутнє, відшліфовує прогресивні якості й водночас знімає негативні риси, закріпачені нашаруванням історії, повертає особистість до гуманістичних пріоритетів та людських цінностей;

по-четверте, оптиміст вникає в індивідуальний внутрішній світ особистості, і залежно від цього, шукає шляхи його збагачення і розвитку у вірі, надії та любові.

На основі вивчення світового досвіду й завдань інтеграції досягнень науки і технологій в освіту визначаємо очевидною необхідність сформувати в студента вміння навчатися протягом життя, що надасть можливість підвищувати кваліфікацію відповідно до сьогодення. Важливо тільки не загубити головного – високу якість нашої освіти, її конкурентоспроможність і національні інтереси. Суспільству потрібні самоактуалізовані фахівці, відкриті до демократичного спілкування, готові до практичної реалізації гуманістичних надбань людства.

Для повноцінного спілкування людина повинна володіти низкою вмінь [7]. Потрібно, по-перше, уміти швидко і правильно орієнтуватися в умовах спілкування; по-друге, правильно планувати своє мовлення, вибрати зміст акту спілкування; по-третє, знайти адекватні засоби для передачі цього змісту; по-четверте, забезпечити зворотній зв'язок. Якщо якась із ланок акту спілкування буде порушена, то мовцю важко досягти очікуваних результатів спілкування – воно буде неефективне.

Встановлено, що систематична допомога самоактуалізації, всебічному вдосконаленню ефективна в усному спілкуванні. У дидактичних процесах вузівського навчання ми недостатньо слухаємо студента. Навіть контроль навчальних досягнень переважно тестовий, письмовий. Контрольно-коригувальну та контрольно-стимульовальну перевірку знань для виявлення рівня оволодіння комплексом теоретичних положень і практичних навичок, рівень усвідомлення широких узагальнень і систематизації навчального матеріалу, якою б досконалою не була структура тестів, зводиться до мінімуму. Усне слово студента – необхідна умова самовдосконалення, самореалізації в парадигмі пріоритету гуманістичних надбань людства. Усне спілкування в формуванні високих професійних якостей фахівця, позитивних загальнолюдських рис (совість, честь, національна гордість, людяність, доброта та ін.) впливає на простір думки, активізує пізнавальну діяльність, знаходить шляхи досконалості, привчає до відповідальності. Якщо студент на наших заняттях буде «німим» – високу професійну підготовку він не одержить.

Підтверджено, що зрозуміти один одного можна тільки доброзичливим та відвертим спілкуванням. Надзвичайно важливо, щоб студенти повірили своєму викладачеві, в його знання, справедливість у вирішенні суперечливих питань,

оцінюванні активності й успіхів кожного, побачили в ньому друга, наставника, ватажка, відкрили йому «свій світ».

З'ясуємо, що ж бажають відкрити в своєму педагогові студенти для навчального, цікавого і доброзичливого спілкування. Якими основними прийомами викладач повинен володіти для формування самоактуалізації майбутніх фахівців?

У результаті дослідження дійшли висновку, що по-перше, починати навчальне заняття з позитивними емоціями, спокійним, зацікавленим в закономірності навчального процесу, спрямованого на розвиток інтелекту особистості, її самоактуалізації й уміння жити і працювати на засадах гуманізму. По-друге, формувати мотиви зацікавленості до навчальної праці, утверджувати гідність кожного, сприяти всебічному повноцінному проявленню задатків особистості, заохочувати її ініціативу, самореалізацію. По-третє, у висловлюванні вдало вибирати інтонацію, яка забезпечує ясність, точність, естетичну довершеність мовлення. Зміна висоти тону, фразовий наголос, паузи, тембр голосу, темп мовлення визначають зміст речення та комунікативний намір. Щоб не образити студента, більше вживати питальних речень замість спонукальних. По-четверте, мати педагогічне терпіння, радіти індивідуальному зростанню і вдосконаленню вихованців, утверджувати атмосферу взаєморозуміння, дружби, взаємодопомоги, щирості спілкування. Лише на такому фоні засвоєні студентами знання забезпечують соціальне здоров'я, яке є провідною ланкою в міжособистісних стосунках.

Підкреслимо, що формування самоактуалізації майбутніх фахівців інженерних спеціальностей не можливе без «добрих слів», позитивних емоцій, потребу в яких гостро відчуває студент. Усне слово, розмова в союзі рівних і різних, мудра простота, взаємний робочий контакт і зацікавленість поєднують інформаційні й пошукові методи навчання, підпорядковують вивчення предмета інтересам особистості. Водночас особистість самореалізується, самовдосконалюється, стає гуманнішою.

Гострою і неоднозначною є динаміка ціннісних орієнтацій студентської молоді. Впроваджуючи нове, ми не маємо права відкидати те педагогічне корисне, на чому виросли покоління. Питання впливу прикладу на особистість набуває великого теоретичного і практичного значення. Нині родинні стосунки слабшають. Відносини по лінії «родина – школа – ВНЗ» різко змінилися. Вже немає взаємодоповнювальних навчально-виховних зв'язків. Це призвело до втрати в багатьох молодих людей

батьківського й учительського авторитетів. Занепокоєння викликають закордонні художні й мультиплікаційні фільми, які в основному насичені негативізмом.

Вплив прикладу на розвиток особистості і формування громадянина, фахівця, потрібного своєму суспільству, державі, народові, розкритий у багатьох наукових працях. Люди різного віку беруть приклад з інших людей з різних мотивів. Важливим методом, за допомогою якого особистість свідомо керується у своїй поведінці прикладом інших, є наслідування. Те, хто є зразком і який характер має при цьому наслідування, залежить від того, у яку діяльність особистості включається наслідування як її компонент і які потреби цієї діяльності воно обслуговує. Користування особистості позитивним прикладом інших людей є акт свідомий і довільний. У ньому довільне наслідування тісно переплітається із самостійною творчістю, має місце вибір, оцінка дій інших, свідоме їх переймання, ясне уявлення про зразок, на який рівняється той, хто бере приклад. Нові мотиви і мета діяльності студентів ВНЗ, поширення їх реальних взаємовідносин із суспільним оточенням і свідоме ставлення до нього позначається на вимогах до викладача як прикладу для наслідування. Об'єктом стають морально-психологічні якості викладача, що характеризують його, як гуманну, цілеспрямовану, трудолюбиву людину, у якої педагогічний процес спрямований на спілкування і співробітництво, інтелектуальну активність. Стійкість і глибина впливу прикладу залежить від індивідуальних особливостей особистості, зокрема від таких рис, як більша або менша вразливість, спостережливість, жвавість уяви, особливості образного мислення, здатність критично ставитись до себе і тих, хто може стати прикладом для наслідування, від особливостей інтересів, усвідомлення своїх сильних і слабких сторін тощо. Усе сказане веде до висновку, що використання прикладу, як одного з важливих засобів формування самоактуалізації особистості, потребує врахування і створення тих умов, від яких залежить його ефективність.

Наслідування прикладу, що виявляється в навчальній діяльності, у взаєминах з оточуючими однокурсниками, нерозривно пов'язане з певними переконаннями і світоглядом, які формуються в особистості. Знання, одержані в ході зіткнення усних думок між викладачем і студентом, студентом і студентом, студентом і студентами завжди відрізняються високою мірою узагальнення, стійкості і гнучкості. У цій взаємодії приховані резерви реальної допомоги особистості в поліпшенні якості

навчально-виховного процесу в підготовці гуманного і вмілого фахівця. Усний обмін знаннями з однокурсниками і викладачем – це пізнання себе, як особистості, тобто своїх переваг і недоліків у взаємодії з оточенням.

Своє оточення – це той невеличкий світ, де особистість проводить час, набирається думок і поглядів на життя, формує характер. Якщо підсумувати всі визначення, що зробили філософи, публіцисти і психологи, то можна сказати, що характер – це сукупність найстійкіших, визначальних психічних і моральних здібностей людини, які виявляються у її діях і вчинках, у її ставленні до самої себе й до інших, відношеннях до справи, яку вона виконує, до обов'язку, як громадянина. Найкраще проявляється і шліфується характер, як зовнішній прояв внутрішньої, духовної, моральної суті особистості, що становить її особливу, неповторну індивідуальність під впливом розмов і цілеспрямованих дій. Так як не можна мовчанням удосконалити голос, так і без щоденної наполегливої праці не можна розвинути характер, або давно вже сформовані його риси змінити на краще. Один стародавній мудрець справедливо сказав, що кожна людина талановита, тільки мало хто знає про свій талант, от чому дуже важливо дати зрозуміти кожному студенту, що ми стаємо тими, кого формуємо із себе самотійно. Визначитися в ім'я збереження своєї особистості, в ім'я людини в собі.

Встановлено, що складність праці викладача в цьому напрямку полягає в тому, щоб знайти підхід до кожного студента, створити умови для розвитку здібностей, закладених у кожному. Запропоноване нами студактивне заняття відіграє кардинальну роль в практичній реалізації природного бажання висловитися, стимулювати пізнавальну і комунікативну активність, спонукує особистість до якнайвищої самореалізації і самовдосконалення [8].

Висновки. За студактивною педагогічною технологією формування самоактуалізації майбутніх фахівців інженерних спеціальностей набуває практично зорієнтованого характеру і здійснюється з урахуванням співвідношення внутрішніх інтенцій людини та умов, у яких вона здобуває фах.

Для формування самоактуалізації під час технологічного процесу важливо:

- врахування індивідуальних особливостей і орієнтацій на суб'єктивний досвід особистостей у повноті їх природного і суспільного буття;

- приділити особливу увагу спілкуванню, у тому числі й під час дистанційного навчання;
- використовувати рефлексивні маніпуляції.

Для більшої ефективності викладач має володіти спеціальними прийомами, бути взірцем, прикладом і виконувати функцію фасилітатора в формуванні самоактуалізації майбутніх фахівців інженерних спеціальностей.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямі є дослідження формування самоактуалізації школярів і майбутніх фахівців будь-яких спеціальностей.

Список використаних джерел

1. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы: пер. с англ. / А. Маслоу. – М.: Смысл, 1999. – 425 с.
2. Філософські абрисы сучасної освіти: монографія / за ред. І .М. Предборської. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 226 с.
3. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кремеля. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Роджерс К. Свобода вчителя для вісімдесятих років / К. Роджерс // Психологічні аспекти гуманізації освіти. – К. – Рівне, 1995. – С. 111–122.
5. Олексенко В. М. Комунікація при підготовці фахівців за дистанційною формою навчання / В. М. Олексенко // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2005. – № 1. – С. 9–99.
6. Олексенко В. М. Форми організації навчального процесу при математичній підготовці спеціалістів через дистанційне навчання / В. М. Олексенко // Наука і сучасність: зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. – Т. 49. – С. 113–122.
7. Психолінгвистические проблемы массовой коммуникации / Под ред. А. А. Леонтьева. – М.: Наука, 1974. – 146 с.
8. Енциклопедичний словник з дистанційного навчання / [авт.-уклад. Олексенко В. М.]. – Харків: КП Друкарня № 13, 2004. – 164 с.

САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ БУДУЩИХ СПЕЦІАЛІСТОВ ПО ИННОВАЦИОННОЙ ТЕХНОЛОГИИ

Олексенко В. М.

Аннотация

Актуальность материала, изложенного в статье, обусловлена неотложными нуждами общества в обеспечении высокого качества образования и подготовки высококвалифицированных специалистов. Раскрыты способы формирования самоактуализации будущих специалистов инженерных специальностей по студактивной педагогической технологии. Установлено, что такой процесс приобретает практически ориентированный характер и осуществляется с учетом соотношения внутренних интенций человека и условий, в которых он получает специальность. Выявлены основные приемы преподавателя для формирования самоактуализации личности. Аспекты технологического процесса, рассмотренные в статье, определяют направления дальнейшего исследования формирования самоактуализации школьников и будущих специалистов любых специальностей.

Ключевые слова: самоактуализация, студактивная технология, специалист, инженерная специальность.

SELF-ACTUALIZATION OF FUTURE SPECIALISTS ON INNOVATIVE TECHNOLOGY

Oleksenko V.

Resume

Urgency of the material presented in the article is stipulated by the pressing needs of the society to provide high quality of education and training of highly skilled specialists. The ways of forming future specialists' self-actualization of engineer specialities by the studactive pedagogical technology are revealed. It is established that such process obtains a practically oriented character and it is realized with regard for correlation of inner intentions of a person and conditions in which he/she gets a speciality. The basic methods of a teacher to form a person's self-actualization are exposed. The aspects of a technological process considered in the article define the directions of the further research of forming self-actualization of pupils and future specialists of any speciality.

Keywords: self-actualization, studactive technology, specialist, engineer speciality.